

Skrevne emosjoner

En analyse av spørrelistesvar om barnfrihet

Tove Ingebjörg Fjell

Universitetet i Bergen

tove.fjell@ahkr.uib.no

Abstract

In this article I discuss emotions that informants in the archive Norwegian Ethnological Research (Norsk Etnologisk Gransking) have communicated in their written answers to a questionnaire on child freedom or voluntary childlessness. I will make no effort to define or categorise emotions, or to discuss whether they are universally or culturally based. Emotions will be seen rather as something that colour our notions and actions, something that are understood as cultural practices more than psychological conditions, and focus is on the making of emotions in meetings with certain topics. In this context, emotions will be a starting point to understanding what is culturally accepted to communicate on a topic like eg. child freedom. The article discusses how emotions are communicated in a written questionnaire, how such expressions can be interpreted, and the logics that authorize the communicated emotions.

Introduksjon

I denne artikkelen skal jeg se på emosjoner som medarbeidere formidler om barnfrihet i sine skriftlige svar til arkivet Norsk Etnologisk Gransking (NEG). Lenge har emosjoner i kulturelt og historisk perspektiv vært et forskningsfelt for kulturforskere, men i de senere år ser det ut til at det er blitt en ny interesse for temaet (se for eksempel Frykman og Löfgren 2004; Ehn og Löfgren 2007, Wulff 2007). Jonas Frykman og Orvar Löfgren refererer til begrepet *post-emotional society* (Mestrovic 1997), som ikke handler om at emosjoner er blitt uviktige, men at de tvert om gjøres overflatiske og reifiseres for å kunne håndteres (Frykman og Löfgren 2004, s. 3, Mestrovic 1997, s. 1). Denne type kultur-

forskning på emosjoner finner jeg ytterst interessant, men det er ikke her jeg går inn. Jeg vil heller ikke gjøre forsøk på å definere hva emosjoner er, å kategorisere disse, ta utgangspunkt i en dikotomisering av den rasjonelle tanke på den ene side og emosjonene på den andre eller å antyde hvorvidt emosjoner er universelle, kulturelle eller en blanding av begge (jf. Heelas 1984). Jeg vil heller ta utgangspunkt i Billy Ehns og Orvar Löfgrens forståelse av emosjoner, altså noe som farger våre ideer og handlinger, og som ikke kan separeres fra tanke, kognisjon og kroppslige reaksjoner (Ehn og Löfgren 2007, s. 103). Emosjoner blir da mer å forstå som kulturelle praksiser enn som psykologiske tilstander: Emosjoner skapes i møte med objekter, eller som i

Keywords
Emotion,
questionnaire,
childfreedom

dette tilfellet, i møte med tematikker (Ahmed 2004). Fokus er altså på hva emosjoner *gjør*, ikke hva de *er*, og i denne sammenhengen blir emosjoner et inntak til å forstå hva som er kulturelt akseptert å uttrykke omkring et tema som for eksempel barnfrihet.

Jeg tar her opp et spørrelistemateriale som omhandler et kontroversielt tema, nemlig barnfrihet. Barnfrie er ingen stor gruppe i Norge¹, og det finnes flere grunner til det. En av grunnene er at en i nordisk sammenheng har så gode økonomiske støtteordninger i forbindelse med svangerskap og fødsel at det lar seg gjøre å kombinere barn og jobb. Kombinasjonslivet er et politisk mål for nordmenn (Fjell 2008). Situasjonen er en noe annen i land som Italia, Hellas og Spania. I disse landene, som vi ofte tenker på som barnerike og familievennlige, legges det *ikke* opp til kombinasjonsliv, hvilket fører til at fødselstallet går ned: Et tradisjonelt syn på familie, der kvinnen er hjemmearbeidende med barn, har altså et lavere fødselstall som konsekvens (Adler 2003; Brunborg 2006). Fødselstallet er i enkelte land og områder nå blitt så lavt at temaet barnfrihet er blitt en storpolitisk sak. En omvendt befolkningspyramide med flere eldre enn barn, som betyr en reduksjon i antall produktive, får politikere til å stille spørsmål ved hvordan en kan opprettholde eksisterende velferdsordninger og ved hvem som skal ta seg av de syke, eldre hvis det ikke fødes nok folk som ønsker å gå inn i omsorgsstillinger. I Norge knyttes imidlertid ikke barnfrihet tett sammen med slike politiske spørsmål – enn så lenge. Gruppen av barnfrie er så liten at saken ikke gjør så mye av seg.

I artikkelen vil jeg som nevnt fokusere på hvordan informantene formidler emosjoner til arkivet: selve forskningsobjektet

er de ulike følelsesuttrykk i det skriftlige materialet. Hvordan kommer emosjoner til uttrykk i et spørrelistemateriale og hvordan kan slike uttrykk fortolkes? Hvilke midler benytter informantene for å få frem standpunkter? Hva brukes emosjoner til å understreke? Hvilken logikk legitimerer de følelsesuttrykk som formidles?

Om materialet

I empiriske arbeid med kultur og emosjoner, skiller en ofte mellom to måter å jobbe dette frem på (jf. Marander-Eklund 2007). Den ene måten er å studere de følelser som inngår i selve forskningsprosessen og som vekkes når en møter den andre i feltarbeidet. Den andre måten er å studere de følelser som kommer frem i et materiale, enten dette i utgangspunktet er muntlig, som for eksempel intervjuer, eller skriftlig, som for eksempel spørrelistesvar (se for eksempel Marander-Eklund og Illman 2007; Wikan 1990; Wulff 2007). Jeg forholder meg i dette arbeidet til sistnevnte måte å studere emosjoner på.

I forbindelse med forskningsprosjektet om barnfrihet sendte jeg ut en spørreliste til Norsk Etnologisk Gransking om deres syn på barnfrihet.² Jeg var nysgjerrig på hvordan informantgruppen skrev om dette temaet, som for noen av dem opplevdes å være perifert. Min nysgjerrighet hang også sammen med et annet forhold: Når barnfriheten presenteres i den norske medieoffentligheten er den stort sett fremstilt som snill. Her er historier om reflekterte Per og Kari som lever godt med inntektsrike jobber og veloppdragne katter. Sjelden finner vi kritiske fremstillinger av barnfriheten. Ett unntak er nettkommentarene som finnes i tilknytning til de snille artiklene. Her skriver en inn sine synspunkter, som oftest anonymt, og ofte overtydelig uttrykt i posi-

tiv eller negativ retning. Følelsene kommer til uttrykk enten som en glede over endelig å ha funnet noe positivt om ens egen livsstil, eller irritasjon over "egoistiske" mennesker som ikke bidrar til fellesskapet med barn eller fremtidig arbeidskraft, eller et følelsesmessig engasjement om det samme. Få innskrivere ser ut til å være indifferente i forhold til dette temaet (Fjell 2008, 2009; Peterson och Engwall under utgivelse).

Også i svarene på spørrelisten erfarte jeg at temaet fenget. Men bare ytterst sjelden ses i svarene det samme overtydelige engasjementet som en kan finne i nettkommentarene, noe som ikke er underlig. Nettkommentarene er ofte mye mer spontane: en leser en artikkel, hisser seg opp og svaret som presses frem på tastaturet er farget av den sinnsstemningen en er i der og da. Et svar på en spørreliste er gjerne modnet noe, før en i det hele tatt setter seg ned med pennen eller PCen, og et svar trenger heller ikke å skrives ned fra begynnelse til slutt i en omgang. Det er også grunn til å tro at flere nettkommentatorer mener seg å være anonyme når de er på nettet (jf. Fjell 2005), og en tar derfor ikke hensyn til om ens svar fremkommer som rått og ubearbeidet. Informanter til et tradisjonsarkiv vet at arkivarene kjenner deres identitet, og de vet at svarene leses og arkiveres, hvilket kan påvirke hvordan en besvarer en spørreliste.

Spørsmålene om barnfrihet ble sendt ut til Norsk Etnologisk Granskings informanter som Særemneliste nr. 50 i september 2005. Utsendelsen var som nevnt ledd i et forskningsprosjekt om barnfrie kvinner. En særemneliste er noe kortere enn en ordinær spørreliste, og den aktuelle særemnelisten "Om barnfrihet (frivillig barnløshet)" berører temaer som: hva forstås med familie; hva tror en kan være grunner til at noen velger å leve sine liv uten barn; ses det som en egoistisk handling å velge bort barn;

hvordan forholder en seg til lesbiske kvinner som ikke får barn; og tror en at situasjonen for barnfrie er enklere eller vanskeligere i dag enn for noen tiår siden.³ Spørrelisten etterspurte forhold som har å gjøre med det frivillige i å leve sine liv uten barn, men dette saksforholdet tangerer andre forhold som adopsjon, homoseksualitet og nasjonens overlevelse. Dette er forhold som mange mener sterkt om, og svarene bærer preg av det.

Inspirert av Lena Marander-Eklunds analyse av bruk av latter i fortellinger (Marander-Eklund 2007, s. 155), har jeg i dette materialet sett etter bestemte markører i det skrevne materialet: direkte kommentarer, evalueringer, gjentakelser, sterke adjektiv, språkbilder, metaforer og bruken av understrekninger og utropstegn i teksten.

De fleste som besvarte listen var fra godt voksne til eldre personer⁴ og dette mener jeg har en betydning for hvordan de valgte å besvare spørsmålene. Spesielt gjelder dette forhold knyttet til homoseksuelle og barn (jfr. Anderssen og Slåtten 2008, s. 10). Dersom hovedvekten av informantene hadde vært fra yngre generasjoner, kan en tenke seg at svarene kunne ha sett annerledes ut.

Noen vil tenke at et intervjumateriale er livligere, langt mer spontant og *kanskje mer emosjonelt* enn et spørrelistemateriale. Et spørrelistesvar er naturligvis farget av situasjonen det er blitt til i: medarbeideren kan selv velge ut de temaer hun vil svare på, hun har god tid til å formulere seg, og dersom hun skriver på PC, så kan hun gå tilbake og redigere avsnitt og utsagn, hun kan forsiktig og nennsomt meisle frem et svar. Men blir emosjonene i det skriftlige borte av den grunn? Kan de ikke finnes i skriftlige omtaler av arbeidsredskaper, dersom medarbeideren forbinder arbeidsredskapet med en bestemt hendelse som setter henne

i en sorgfull stemning? Kan de ikke finnes i et materiale om trebåter, dersom medarbeideren formidler stor glede over nettopp trebåter? Jeg vil bestemt tro at de finnes i spørrelistesvar som omhandler kontroversielle temaer, det være seg for eksempel innvandring, homoseksualitet, religion. Dette støttes av Ann Helene Bolstad Skjelbred, som sier:

Det är inte heller så att man inte möter känslor och spontana reaktioner när man använder frågelista som metod, vilket vissa påstår. Den rutinerade medarbetaren ger ofta uttryck för både känslor och spontana attityder till de frågor som ställs (Skjelbred 2005, s. 73).

Jeg vil legge til at dette antakelig også gjelder for den urutinerte medarbeideren.

Den uomtvistelige naturen

Materialet inneholder svar som uttrykker både veldig negative og veldig positive holdninger til barn. De svært negative utsagnene er i klart mindretall, hvilket også er å forvente. Det er ikke lett å uttrykke seg negativt om barn, det finnes ikke mye språk å artikulere dette gjennom. En av de mannlige informantene i 40-årene skriver en kort, men sterk oppveksthistorie, der han tegner opp et bilde av "byens løse fugl" som fødte ham inn i denne verden og strengt religiøse adoptivforeldre som oppdro ham. Han har en samboer, men:

vi er ikke interessert i unger. Vi hater ungeskrik, bleier, dessuten ville vi ha frihet og ha mere penger. Savner i dag ingen unger, en klarer seg godt uten (nok søppel i verden). (..) Lesber/homser kan ha unger om de vil, jeg gir f---, ikke mitt problem. Par uten barn er den

beste familie, mindre å fø på, bruke tid/penger på. Ikke egoistisk å velge bort barn, det er fornuftig, ser ned på gravide og småbarnsforeldre, håpløst (M1957, 37251).

Denne mannens historie står ut i materialet på den måten at nesten ingenting kan måle seg verken med fremstillingen eller med språket: "vi hater ungeskrik" eller "jeg gir f---, ikke mitt problem". Her er det ingen tvil, ingen anger, men her er også mer. Her er et engasjement og en bestemthet i "vi er ikke interessert", "vi hater", "jeg gir f---", og her er et hån i det han sier "ser ned på gravide og småbarnsforeldre, håpløst". De sterke ytringene om barn og foreldre får meg til å tenke at han har måttet forklare dette valget mange ganger, eller han har måttet forholde seg til en rekke spørsmål om hvorfor han og samboeren hans ikke har barn. Han taler fra en avvikssposisjon. Et tema som barnfrihet åpner opp for å komme med meninger om det naturlige og det normale, og kan hende har informantene som "hater barn" støtt på mange som tenker som de to neste informantene, to menn i 60- og 70-årene, henholdsvis tidligere rektor og internasjonal konsulent. Den tidligere rektoren sier at "å velge bort å få barn er en egoistisk handling som strider mot vår naturlige oppgave her i verden" (M1928, 37256). Han utdyper ved å kalle barnfrihet for feighet. Den yngre av dem følger på og skriver:

Livets høyeste mening er regenerasjon!! I alle fall er det naturens hovedmål å skape nye generasjoner. Fra den minste organisme til det høyest utviklete dyret på næringskjeden er hovedmålet å få avkom (M1939, 37279).

Heller ikke her er noen tvil om hva informanten mener. Bruken av dobbelt utrops-

tegn og referansen til naturen og næringskjeden og dermed det uomtvistelige understreker dette. Flere andre er inne på naturen og hva som er naturlig. Det anses naturlig, viktig og riktig å ha noen som er *ens egne*, noen som tenker på en og som gjør at ens alderdom ikke blir trist. Flere kobler barnfrihet sammen med, ikke bare noe unaturlig, men også med tristhet. Informanten under, en mann i 60-årene, tidligere kontorsjef, mener at barn er selve meningen med livet, og han kan ikke skjønne at noen finner det meningsfylt å leve uten barn. Kanskje er det derfor han prøver ut følgende resonnement:

Jeg hadde en fetter som var gift, barnløs og som tok livet av seg. Tok han livet av seg fordi han ikke fikk barn? Eller levde de i frivillig barnløshet fordi det var problemer med nervene? Eller var det ingen sammenheng i det hele tatt? (M1937, 37253).

Når noen tar livet av seg, sitter ofte flere mennesker igjen uten gode svar på hvorfor selvmordet inntraff. Hvorfor akkurat han? Hvorfor en så dramatisk handling? Informanten vet i dette tilfellet ikke om fetteren tok livet av seg fordi han ikke hadde barn, men tanken har foresvevet ham. For ham ville det å leve uten barn være forbundet med fare, og han åpner for at et liv uten barn er en skjebne verre enn døden.

Dette bildet nyanseres av andre bilder av uomtenksomme andre, som maser og presser på for å se familieførøkelser. Ofte er dette ikke tale om barnfries erfaringer, men ufrivillig barnløses erfaringer med omgivelsene. Flere fortellinger som finnes i spørrelistematerialet handler altså om hvordan omgivelsene har reagert på at det enten har tatt lang tid før barna kom eller at det ble for mange barn. Denne kvinnelige læreren

i slutten av 50-årene sier det slik:

Men jeg husker godt ”barnepresset” da vi gifta oss i 1972. Mange par ”måtte” jo gifte seg. Det måtte ikke vi; men jeg erindrer mange hint om når det skulle komme barn! Og vi fulgte ”normalen” og fikk vårt første barn etter 13 mndr. At vi ventet hele 4 år (!) med å få nummer 2, var også veldig umulig. Et par (naboer) som gifta seg i 1973 og venta i hele 3 år før de fikk sitt første barn, var det ”synd på!” Tenk om de ikke kunne få barn osv. (K1946, 37277).

Bruken av utropstegn og en litt harseleerende tone i fortellingen sier noe om hvordan hun opplevde denne type henvendelser. En kan nesten høre hvor irritert informanten er over at omgivelsene tolker venting med barn som noe sørgelig og leit. Et kanskje bevisst valg om å vente med barn åpner opp for at noen ser dette som en manglende evne til å kunne bli lykkelig. Andre fortellinger er mer sørgelige, slik som denne, fortalt av en kvinne i 70-årene (yrke ukjent):

Jeg kjenner flere som ikke har barn, for eksempel sønn – svigerdatter. Etter 2 års bekjentskap fikk hun strupekreft, 27 år gammel. (Måtte fjerne et foster p.g.a. strålebehandling). Men de ville ha et hjem, giftet seg – bygde hus mens behandlingen ble tatt. Det var godt for disse to å ha et hjem å komme til. De første 5 år var vanskelig. De neste 5 år mer normalt. Men da kom alle spørsmålene om barn, barn, barn!! Hun ble helt nedbrutt, da valgte disse to og ikke forsøke å få barn. Mens der var stadig noen som ville vite. Hun kan aldri snakke om det. Hun ser ikke på babyer eller holder dem. Helt reservert. Men når tantebarna blir skolebarn er hun flink

og interessert, kjøper gaver til jul og fødselsdager. Jeg får spørsmålene: Kan de ikke få barn? Ønsker de ikke barn? Dette vet heller ikke jeg, men spør ikke! (K1934, 37362)

En alvorlig sykdom endte godt, svigerdatteren fikk helsen tilbake, men det var ikke godt nok for omgivelsene, for som hun skriver: ”da kom alle spørsmålene om barn, barn, barn!!” Svigerdatteren orker ikke å forholde seg til små barn og informanten selv, som ikke blir bestemor, får lov til å besvare spørsmålene om hvorfor de ikke får barn. Men hun vet heller ikke helt sikkert om dette er selvvalgt eller om det handler om ufrivillig barnløshet. Irritasjonen er tydelig når hun henviser til folkeskikk: ”Dette vet heller ikke jeg, men spør ikke!” Samme type fortelling forteller en kvinnelig bibliotekar i 50-årene, om sin søster:

Tror nok at en del voksne misunte dem som ikke hadde barn, og snakket litt overbærende om dem som bare kunne tenke på seg selv og ikke hadde forpliktelse ovenfor barn. En av mine søstre strevde i mange år før det kom barn, og hun og hennes mann opplevde å bli beskyldt for å være egoistiske og bare opptatt av å tjene penger. Dette opplevdes veldig sårende. Jeg synes det må være en privat sak om en vil ha barn, og ikke noe andre skal bry seg med. Ekstra sårende blir det jo for dem som gjerne vil ha barn, men ikke kan få. Det er ikke alle som har lyst til å adoptere (K1952, 37211).

Også denne må se på at omgivelsene ikke gav en ufrivillig barnløs slektning fred. Noe som informanten ønsket skulle være en privat sak ble lagt ut til offentlig kommentering. Her synes ikke omgivelsene synd på paret uten barn, men her kommer kom-

mentarene i form av hentydninger til egoistisk livsstil.

Disse fire historiene peker i samme retning: Både han som lurte på om fetteren tok livet av seg fordi han ikke ble far, hun som kommenterer et utidig barnepress når det går for lang tid fra ekteskapsinngåelse til barn, hun som forteller om en masing fra omgivelsene når det ikke kommer barn, og hun som hadde en søster som i mange år var ufrivillig barnløs og som måtte tåle en rekke kommentarer om egoisme. En kunne ha trodd at de som prøver å leve opp til normalen ved å få barn så snart de kan, men ikke klarer det, får slippe å høre sårende kommentarer. Men slik er det ikke. Selv de med alvorlige og sikkert for omgivelsene kjente sykehistorier slipper ikke unna kommentarer, men ekskluderes fra det sosiale fellesskapet, ved at en kontinuerlig bes om forklaringer på deres levde liv. Kun når en endelig kan melde om sin første graviditet, inkluderes en – straks.

Men ikke alle ekskluderes fra det sosiale fellesskapet når en lever sitt liv uten barn. I spørrelisten stilte jeg et spørsmål om hvordan en stilte seg til lesbiske som valgte bort barn. Spørsmålet var stilt ut fra en antakelse om at også lesbiske kvinner etter hvert ble utsatt for presset om å føde barn. Noen av informantene understreker at kjærligheten til barnet er viktigst, ikke hvorvidt foreldrene er av samme eller av forskjellige kjønn, men hovedvekten av svarene inneholder utsagn som er kritiske til lesbiske og barn. Flere refererer til at mor, far og barn er grunnlaget i samfunnet, andre kaller det for en naturens skaperordning, som det ikke bør rokkes ved. En kvinnelig hjelpepleier i 60-årene, selv ugift og uten barn, er kritisk til at homoseksuelle nå oftere får barn, og hun antyder muligheten for at homoseksualitet kanskje er en forbigående følelse:

Det er begrenset hva jeg vet om homofili. Men jeg tror at det er galt. Følgelig mener jeg også at kvinner som mener om seg selv at de er såkalt lesbiske, tar feil. De skulle heller bo for seg selv, og tenke på at det kunne være bare en midlertidig forvirrelse i følelsene deres. Noen ville da kanskje møte en mann som de blei glad i. I alle fall skulle de slett ikke leve som "lesbiske par". Og da blei jo det med barn ikke et tema i det hele tatt (K1941, 37354).

Kvinnen antyder at en homoseksuell følelse, kjærlighet mellom to menn eller to kvinner, kan være forbigående, "en midlertidig forvirrelse". Det kan være så forbigående at hun velger å skrive "lesbisk par" i anførselstegn. I en midlertidig forvirret periode skal en ifølge kvinnen i hvert fall ikke skaffe seg barn. Om homoseksuelle følelser ikke dyrkes, glir de kanskje forbi, og de egentlige følelsene, de riktige følelsene, følelsene til en person av motsatt kjønn, vil kunne komme frem. Her formidler informanten grenser for hva som er passende: Det skapes et bilde av på den ene siden homoseksuelle følelser som midlertidige og foranderlige forvirringer og på den andre siden heteroseksuelle følelser som naturlige og uforanderlige og som alltid vil komme til sin rett, bare en gir dem muligheten til det.

Andre ser ikke homoseksualitet som noe som går over av seg selv, men om nå så galt er at en har seksuelle følelser for personer av samme kjønn, så er det helt greit at en *ikke* skaffer seg barn. Denne kvinnelige bondekona og kirketjener i 70-årene har nådd et metthetsnivå når det gjelder homoseksualitet og hun aksepterer barnfrihet hos lesbiske:

Jeg synes det er helt i orden at lesbiske ikke får barn. Det blir slått så stort opp

i media når "homser" og lesbiske vil gifte seg. Enkelte prester (og) media (..) terper og terper om at lesber og homser absolutt skal gifte seg i kirken, få preste-handa til velsignelse (K1932, 37573).

Hun har rett i at homoseksualitet, ekteskap og barn er nøye debattert i mediene de senere år, og hun har klart nådd en grense for denne debatten. Det terpes og terpes om ekteskap i kirken, understreker kirketjeneren, og hun gir uttrykk for at hun er lei. I likhet med flere andre synes hun at det er greit at lesbiske forblir uten barn, samtidig som egenfødte barn oppfattes som svært viktig, kanskje livsviktig, i heteroseksuelles liv.

Det skjer en ekskludering hvis en ikke følger normen og den uomtvistelige naturen. Irritasjon over samfunnsdebatten om ekteskapsinngåelse i kirken for homoseksuelle er med på å skape denne eksklusjonen. Det samme gjelder synspunkter om at lesbisk kjærlighet kanskje kan være en forbigående forvirring, og om det ikke er det, så er det i alle tilfelle galt. Slike utsagn tegner opp grensen mellom det ønskelige og det ikke-ønskelige, de former den sosiale eksklusjonen og er med til å sette denne ut i livet. Men i motsetning til heteroseksuelle kvinner ekskluderes ikke lesbiske kvinner når disse ikke får barn. Det er ikke "synd på" lesbiske barnfrie / barnløse, og de fremstilles ikke å leve sørgelige, barnløse liv. Tvert om tolkes det manglende barnet i disse sammenhengene som et tegn på normalitet: den homoseksuelle klarer ikke å endre sine følelser for personer av samme kjønn, men har i det minste forstand nok til ikke å skaffe barn.

Når nasjonens fremtid står på spill

Flere av de som svarer på spørrelisten mener at hvorvidt en føder barn får være en

privat sak. Nettopp her ligger det noe spennende: En er opptatt av at folk må få bestemme selv hvordan de vil leve livene sine, men når det er sagt, så finnes det også et annet forhold som er viktig, nemlig det samfunnsmessige. Temaet om barnfrihet handler altså ikke kun om private valg, men tangerer også syn på samfunnets overlevelse. En 80-år gammel kvinne, med bakgrunn som lærer, rektor og direktør, svarer kun to setninger på spørrelisten:

Jeg har lite kjennskap til frivillig barnløshet. I det samiske samfunnet er barn en rikdom (K1921, 37212).

Det korte svaret, og understrekingen av ordet "rikdom" åpner ikke for noen som helst diskusjon. Referansen hennes til det samiske minner meg på en telefonoppringing som jeg fikk for noen år siden. En samisk kvinne hadde hørt meg i et intervju på radioen og ringte meg og foreslo for meg heller å fokusere på barnfrihet og samer. I det samiske samfunnet, mente hun, var der ingen som helst mulighet til å velge bort barn. Hun hadde selv forsøkt å snakke med sin familie om at hun ikke ønsket barn, men det var blitt tatt ille opp og oppfattet som "galskap", ifølge henne selv. Hvordan tolke utsagnet om "galskap" og det ytterst korte svaret om at "i det samiske samfunnet er barn en rikdom"? Det kan kanskje ses i sammenheng med samenes minoritetsstatus: Om barnfrihet blant samer skulle bli vanlig, kan en forestille seg at flere ville engste seg for at gruppen blir vesentlig mindre eller til og med forsvinner etter hvert. Men dette ville bare ha vært interessant å gå videre med dersom ingen utenom samene så på barnfrihet på "galskap". Slik er det imidlertid ikke. Følgende informant, en eldre kvinne på 76 år, tidligere lærer og husmor, sier det slik:

Å føde barn eller ikke, får være en privatsak. Dog, jeg leste i avisen i dag at de tyske kvinnene nesten ikke fikk barn nå. Og da vil man kanskje begynne å snakke litt stygt om de som velger ikke å få barn, når nasjonens fremtid står på spill. Men i China derimot – er det helt omvendt (K1929, 37266).

Kvinnen har helt rett: Fødselstallet i Tyskland er så lavt at det bekymrer myndighetene i stor grad. Det samme gjelder som nevnt i sør-europeiske land som Hellas, Italia og Spania – og flere av disse landenes myndigheter vurderer det slik at nasjonenes fremtid står på spill, dersom fødselstallet forblir svært lavt. Kina er derimot et sentralt giverland i adopsjonssammenheng. Herfra kommer atskillige småjenter og noen få smågutter til norske par som ikke kan få eller ønsker egenfødte barn. Så da skulle vel saken være grei? Der det ikke kommer egenfødte barn, kommer det adopterte barn. Men adopsjon er ikke løsningen, slik alle ser det. En bondekone og kirketjener i 70-årene reagerer på at lesbiske kjemper en kamp om å få gifte seg i kirken og få barn. Hun har heller ikke mye til overs for høye aborttall, prevensjon og utenlandsadopsjon, og hun mener sterkt om saken:

Nå til dags har man så mange hjelpemidler slik at man unngår svangerskap. Derfor må foreldre reise til China og Korea for å skaffe seg barn. Det finnes ikke nesten "lausunger" lenger p.g.a. vår abortlov og alle hjelpemidlene for å hindre svangerskap. (..) Det føles som man har kommet til en gal verden. Når man aborterer sine hvite fostre og reiser til China og Afrika for å adoptere. Var innom det store varesenteret i bygda, på en ½ time så jeg 3 barn fra China eller Korea (K1932, 37573).

Informanten legger ved et avisutklipp, hvor en tidligere kvinnelig kommunepolitiker uttaler seg om en undersøkelse som viser at voksne uten barn er lykkeligere enn foreldre. Den tidligere lokalpolitikeren vektlegger imidlertid at undersøkelsen er amerikansk, den amerikanske barndommen så privat, amerikanske foreldre så preget av frykt, mange amerikanske barn medisinerer på lykkepiller, og at undersøkelsen derfor ikke kan overføres til norske forhold. Men hun ser også at barn velges bort i dette landet, at individualismen og nytelsen dyrkes og hun finner det "uendelig trist". Informanten legger ved et ekstra ark etter avisutklippet hvor hun skriver med stor løkkeskrift tvers over arket: "Heldigvis finnes det normale folk enda i dette landet. (Denne kommunepolitikeren) er en av dom".

Informanten setter abortloven opp mot adopsjonsloven og synes at dette er gått for langt når en heller henter hjem barn fra andre land i stedet for å føde egne barn. Det kan nesten synes som om hun lengter tilbake til tiden med ekte lausunger, men hun nevner ikke at halvparten av de som fødes i Norge i dag er født av ugifte foreldre og således kunne kvalifisert til betegnelsen "lausunge". Viktigere i dette utsagnet er imidlertid hvordan inklusjonen skjer for de som velger å føde (hvite) barn, og hvordan eksklusjonen skjer for dem som *også* velger å bli foreldre, men til barn med en annen etnisk bakgrunn enn den vestlige, samt for dem som velger å abortere (hvite) fostre og for dem som helt velger bort barn.

Emosjoner gjør noe

Et spørrelistemateriale er langt fra tørt og kjedelig, og dette spørrelistematerialet er helt sikkert ikke det eneste som får frem emosjoner hos dem som skal besvare. Spørrelisten rører ved forhold som tangerer

oppfatninger av det selvfølgelige, det naturlige, det normale, og det er det som gjør noen av svarene så emosjonelt oppbygget. Emosjonelle reaksjoner, i form av understrekinger, bruk av utropsteegn og sterk ordbruk, kommer klarest til uttrykk i det som fremstår som kulturelt ikke helt akseptert. Svarene forteller noe om hva som er kulturelt akseptert å føle i forhold til temaer som blant annet barnfrihet, adopsjon, egoistisk livsførsel, nasjonens overlevelse og blanding av etniske grupper. Gjennom svarene får vi vite noe om hvordan kulturelle oppfatninger om dette er emosjonelt konstituert, og hvordan en drar grenser mellom det ønskelige på den ene siden og det mindreverdige og avviket på den andre siden. Det viktigste er likevel at emosjonene *brukes* til noe, de *gjør* noe, de *produserer* noe (jf. Ahmed 2004), nemlig til å rettferdiggjøre en ekskludering og en inkludering, samt en logikk som legitimerer det som uttrykkes, enten det nå tangerer forståelsen av det naturlige, oppfatninger av det normale, eller etnisk diskriminering. Det handler altså ikke kun om emosjoner som formidles til et arkiv, men om emosjoner som står i en større sammenheng og som sier noe om hvordan noen utvalgte personer uttaler seg om en sak, hvordan uttalelsene danner elementer i en større logikk, og hvordan uttalelsene fremmer inklusjon og eksklusjon fra sosiale og nasjonale fellesskap.

Takk til kolleger og til to konsulenter for gode og fylldige tilbakemeldinger på denne teksten.

Noter

1. Det finnes ingen sikker statistikk på kun barnfrie personer, fordi barnfrie og ufrivillig barnløse regnes som tilhørende en og samme kategori. Denne kategorien varierer naturligvis fra kohort til kohort, men den ligger pr. i dag på rundt 10 % av fødedyktige kvinner.
2. Spørrelisten ble sendt ut i forbindelse med pro-

sjettet ”Ufullendte kvinner og menn? En kulturvitenskapelig studie av barnfrie (ufrivillig barnløse) par”, et prosjekt ledet av meg selv. Prosjektet ble støttet av Norges Forskningsråd, Kjønnsforskningsprogrammet i perioden 2005–2007. Hovedpublikasjonen fra prosjektet er så langt boken *Å si nei til meningen med livet? En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet* (Fjell 2008). Boken berører imidlertid ikke tematikken rundt emosjoner.

3. Spørsmålene som ble stilt i særmenelisten er som følger:

Vi snakker om ”å ha familie”. Synes du at et par uten barn utgjør en familie?

Hva tror du kan være grunnen til at noen velger ikke å få barn? Er det et valg som en har gjort for lenge siden eller ”ble det bare slik”? Kjente du par som levde uten barn da du vokste opp? Snakket man om disse? Hvordan reagerte omgivelsene (familie, venner, kolleger) på par som levde uten barn?

Kjenner du til par som i dag lever sammen uten barn? Blir disse snakket om på en særskilt måte? Hvis du selv lever i et parhold uten barn, har du opplevd å bli behandlet på en særskilt måte? Fortell om det.

Noen hevder at det å velge bort barn er en egoistisk handling. Hvordan forholder du deg til en slik uttalelse?

Flere og flere lesbiske kvinner som bor sammen velger å få egne barn. Hva mener du om de lesbiske parene som velger ikke å få barn?

Hvordan tror du at situasjonen for dagens barnfrie er? Tror du at situasjonen er blitt enklere eller vanskeligere for de par som i dag velger ikke å få barn?

4. 65 personer svarte på listen som ble sendt ut, av disse var 46 kvinner og 19 menn. Informantenes alder fordeler seg slik: 1910 – 1919 (1 svar); født mellom 1920 – 1929: 16 svar; født mellom 1930 – 1939: 15 svar; født mellom 1940 – 49: 14 svar; født mellom 1950 – 1959: 14 svar; født mellom 1960 – 1969: 4 svar; født mellom 1970 – 1979: 1 svar.

Referanser

- Adler, Marina A. 2003. ”Social Change and Declines In Marriage and Fertility in Eastern Germany”. S. 405–426 i David Cheal (ed.): *Family. Critical Concepts of Sociology*. London, Routledge.
- Ahmed, Sara 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh, Edinburgh University Press Ltd.

- Anderssen, Norman og Hilde Slåtten 2008. *Holdninger til lesbiske kvinner, homofile menn, bifile kvinner og menn og transpersoner (lgbt-personer). En landsomfattende representativ spørreundersøkelse*. Avdeling for samfunnspsykologi. Bergen, Universitetet.17
- Brunborg, Helge 2006. ”Hva skjer med befolkningsutviklingen?” Samfunnsspeilet nr. 3. www.ssb.no/ssp/utg/200603/03/ (lesedato 15. september 2009)
- Ehn, Billy and Orvar Löfgren 2007. ”Emotions in Academia”. S. 101–117 i Helena Wulff (ed.): *The Emotions. A Cultural reader*. New York, Berg.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2005. ”Offentliggjort, men ikke offentlig? Några tankar om bruket av Internetkällor”. S. 177–189 i Charlotte Hagström og Lena Marander-Eklund (red.): *Frågelistan som källa och metod*. Lund, Studentlitteratur.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2008. *Å si nei til meningen med livet? En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet*. Trondheim, Tapir akademisk forlag.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2009. ”Different Voices on Childfreedom (Voluntary Childfreeness) in the Media and on the Internet”. *Ethnologia Scandinavica*, vol. 39, s. 5–17.
- Frykman, Jonas og Orvar Löfgren 2004. ”Hur känns kultur?” *Kulturella Perspektiv*, nr. 4, s. 2–20.
- Heelas, Paul 1984. ”Emotions Across Cultures: Objectivity and Cultural Divergence”. S. 21–42 i Stuart C. Brown (ed.): *Objectivity and Cultural Divergence*. Cambridge, The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Marander-Eklund, Lena og Ruth Illman (red.) 2007. *Känslornas koreografi. Reflektioner kring känsla och förståelse i*

- kulturforskning*. Hedemora, Gidlunds förlag.
- Marander-Eklund, Lena 2007. "Berättelser och känslor. Det avslöjande och det döljande skrattet". S. 153–168 i Lena Marander-Eklund och Ruth Illman (red.) 2007. *Känslornas koreografi. Reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*. Hedemora, Gidlunds förlag.
- Mestrovic, Stjepan 1997. *Postemotional Society*. London, Sage.
- Peterson, Helen och Kristina Engwall (red.) 2010 – under utgivelse. *Frivillig barnläshet i Norden*.
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad 2005. "Pizza i Norge. Frågelistan som kunskapskälla". S. 69–86 i Lena Marander-Eklund och Charlotte Hagström (red.): *Frågelistan som källa och metod*. Lund, Studentlitteratur.
- Wikan, Unni 1990. *Managing Turbulent Hearts. A Balinese Formula for Living*. Chicago, Chicago University Press.
- Wulff, Helena (ed.) 2007. *The Emotions. A Cultural Reader*. New York, Berg.